

Софія Русова

Тема. С. Ф. Русова – видатний педагог, психолог, громадський діяч

Мета: • підвищувати науково-методичний рівень професійної компетентності педагогів;

• залучати вчителів до вивчення та аналізу педагогічних і філософських поглядів

С. Ф. Русової;

• забезпечити обмін професійного досвіду, використовуючи ідеї педагогіки С. Ф. Русової.

Велике слово – школа! Се скарб найкращий кожного народу, се ключ золотий, що розмикає пута несвідомості, се шлях до волі, до науки, до добробуту. У вселюдськiм життi тiльки той народ i бере перемогу, який має найкращу школу.

Софія Русова

ПЕРЕБІГ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ

I. Організаційна частина.

Привітання. Ознайомлення з порядком проведення педагогічних читань.

II. Основна частина.

-
1. Життєвий та творчий шлях Софії Русової. Найважливіші принципи педагогічної концепції визначного педагога.
 2. Ідея національного виховання в педагогічній спадщині Софії Русової.
 3. Питання морального виховання у творчому доробку Софії Русової.
 4. Концепція мовної освіти й мовленнєвого розвитку в педагогічній спадщині Софії Русової.
 5. Перегляд фільму про життя і творчість Софії Русової.

III. Заключна частина.

1. Робота творчих груп «Створення «Азбуки думок Софії Русової».
2. Підбиття підсумків.

Життєвий та творчий шлях

Софії Федорівни Русової

У сузір'ї постатей, які визначають історію розвитку української суспільно-громадської думки, просвіт-ницького руху кінця XIX і до 40-х років XX ст., вагоме місце посідає С. Русова. Проте для кількох поколінь творча спадщина С. Русової була недоступною. Ця видатна жінка згадувалась у нашій літературі лише як українська буржуазна націоналістка та емігрантка.

Видатним педагогом і громадським діячем України була Софія Федорівна Русова, яка присвятила своє життя створенню національної системи виховання й освіти.

Народилася вона 18 лютого 1856 року на Чернігівщині. Мати Софії – Ганна Жерве, французького походження, батько – Федір Ліндфорс, швед. П'ята дитина в сім'ї, вона була такою кволою, що ніхто не сподівався, що виживе. Серед благодатної природи минуло дитинство. Зразкову родину Ліндфорсів поважали сусіди і селяни, проте щастя було недовгим. Коли Софійка була зовсім маленькою, померли її сестра Наталя і брат Володя. Від туги і горя тяжко захворіла й невдовзі померла мати. Діти залишилися під опікою батька Федора Ліндфорса, який справою свого життя вважав безкорисливе служіння народові. Визволенню селян з кріпацтва Ліндфорс віддавав усі свої сили.

Родина Ліндфорсів належала до російської аристократії, тому діти отримали шляхетну освіту. У 10 років Русова вступила до Фундуклеївської гімназії, яку закінчила з золотою медаллю. У цей час вона виявила великий інтерес до суспільного життя, багато працювала в бібліотеці.

Чернігівське панство ополчилося і на молодого Ліндфорса, фактично змусивши родину віддати землю в оренду й перебраться до Києва.

Проте взимку 1871 родину спіткало горе: раптово помирає батько. Зовсім юна Софія залишилася круглою сиротою.

Перед Софією постає питання: який шлях обрати? І вона із сестрою Марією вирішує присвятити себе школі. З цією метою сестри їдуть до Петербурга, де вивчають досвід кращих педагогів та роботу шкіл: твори Песталоцці, Руссо, Дістервега, Фребеля.

У своїх «Споминах» Софія Федорівна згодом напише: «Скільки разів пізніше я каялася, коли буденна педагогічна праця мене не задовільняла! Скільки разів я залишала її, шукала задоволення в літературній роботі, але для цього мені не вистачало здібностей, а життя знову в різних обставинах кликало мене до цієї «педагогіки». Я в ній теж шукала постійно чогось мистецького, творчого, ухиляючись від усякої традиційності, формалізму... Я ненавиділа рутину, формальну дисципліну. Може, у цьому були й мої помилки, і мій успіх. Душа дітей, їх задоволення — от що чарувало мене».

Незабаром, у 1871 році, вже в Києві Софія і Марія Ліндфорс відкривають приватний дитячий садок, у якому було 20 вихованців.

Серед вихованців були здебільшого діти з родин інтелігенції, зокрема двоє дітей Старицьких. Малята перебували в садку до другої години ночі. Сестри не шкодували свого часу, готуючись до занять зі своїми вихованцями.

Через Старицьких сестри Ліндфорс знайомляться з композитором Миколою Лисенком, а вже з 1872 року вони є повноправними членами українського товариства, майбутньої «Старої Громади», до якої належали Павло Чубинський, Михайло Старицький, Микола Лисенко, Володимир Антонович, Ольга О'Коннор, Павло Житецький, Федір Вовк, Михайло Драгоманов із сестрою Ольгою.

Громадська робота приносила Софії ще більше задоволення, бо вона познайомилася з Олександром Русовим. Молоді люди взаємно симпатизували один одному. «Він перший відкрив мені красу української народної пісні,— напише пізніше Софія Федорівна,— заговорив до мене українською мовою і без довгих промов і пояснень збудив у мене ту любов до нашого народу, що вже ніколи не покидала мого серця й керувала всією моєю працею довгі літа».

За чудовий голос і добру, веселу вдачу Лисенко і Чубинський називали Русова «Саша Ангел». Поступово дитячий садочок сестер Ліндфорс ставав осередком національної культури. Вечорами в цьому приміщенні відбувалися заняття аматорського драматичного гуртка, деякі з вистав ставили М.Старицький та П. Чубинський.

Тож коли Русов вирушає до Петербурга удосконалювати свою педагогічну освіту, Софія їде за ним. У 1874 році в Петербурзі вони одружилися.

Композитор Микола Лисенко підніс молодятam весільний подарунок — власну рапсодію на пісню «Золоті ключі».

У Петербурзі Русови цікавилися політичним життям, відвідували мистецькі «вівторки» в Костомарова. Саме тоді вийшов горезвісний Валувєвський указ із відомою фразою: «никакого малороссийского языка нет, не было и быть не может». Українське слово переслідувалося й заборонялося.

Саме в цей час Київська українська громада, колеги й друзі покладають на Олександра Русова надзвичайно складну й відповідальну місію — врятувати від загибелі заборонені рукописні вірші Тараса Шевченка й надрукувати за кордоном увесь «Кобзар» без цензурних скорочень.

Протягом 1875–76 років подружжя здійснило в Празі всю роботу, пов'язану з підготовкою й виданням двох томів «Кобзаря», а потім і перевезенням його через кордон на батьківщину. Уже самим тільки цим вчинком Русови вписали власну сторінку в історію української культури.

На початку ХХ століття вони були змушені залишити Полтаву й переїхати до Петербурга.

У Петербурзі Добродійне видавниче товариство надрукувало два підручники Софії Русової – «Початкову географію» й «Буквар».

Ув'язнена 1881 року за зв'язки з російськими революційними колами, відтоді постійно перебувала під поліційним наглядом. Часто переслідувана, змінювала місце перебування, проте всюди включалася у громадську роботу, влаштовувала прилюдні народні читання, організовувала таємні школи.

У 1908 році Олександр Русов дістав запрошення з Києва від директора Комерційного інституту Довнар-Запольського викладати статистику. Софія щаслива: збулася її мрія жити й працювати в Києві. У 1910 році Русова ввійшла до складу вчительської колегії комерційної школи. У Комерційному інституті вона викладає французьку мову. У той час у педагогічному житті сталася знаменна подія — почав виходити педагогічний журнал «Світло», співредакторами якого були Софія Русова і Спиридон Черкасенко.

Софія Русова проявила себе як педагог практик і теоретик. Вона виступає з лекціями перед педагогами, вихователями, студентами.

Окрім того, Софія Федорівна виїжджає за кордон, вивчає роботу дитячих садків у Європі, діяльність їх вихователів. Після повернення до Києва вона виступає з питань дошкільного виховання у Фребелівському товаристві.

У 1917 році С.Русову запрошують прочитати курс лекцій з дошкільного виховання у Київському Фребелівському педінституті, який на той час готував вихователів для дошкільних установ /Нині – це педуніверситет ім. М.Драгоманова/.

І хоча Софія Федорівна не мала диплома про вищу освіту та лекторського стажу читання лекцій, ці лекції вона прочитала блискуче. Так Софія Федорівна прилучилася до педагогіки, з якою не поривала до кінця життя, стала професором даного закладу.

У перші роки радянської влади С.Русова бере активну участь у товаристві поширення писемності серед населення України.

У 1917 р. Софія Русова бере активну участь у встановленні в Україні Народної Республіки і стає її діячем членом Центральної Ради. На пропозицію секретаря Міністерства України С.Ф.Шашевського Софію Федорівну призначають головою відділу дошкільного виховання Міністерства освіти України.

Працювала з величезним ентузіазмом. Під її керівництвом у Фребелівському інституті був організований український відділ. Та після того як Центральна Рада змушена була евакуюватися, політична ситуація різко погіршилася. У 1919 році Міністерство освіти опинилось у Кам'янці-Подільському, де на той час був відкритий Перший український університет на чолі з ректором Іваном Огієнком.

“Після перемоги більшовиків, - згадувала Русова, - викладачів Кам'янецького університету примушували замість лекцій копати буряки, працювати на городах”. Запам'ятався випадок, коли ректорові університету, математикові Федорову, літньому, поважному чоловікові, який прийшов до їдальні зі своїми глечиками, відмовили в обіді, оскільки він не виходив на польові роботи. Починався страшний терор, знищення інтелігенції. Софія Федорівна не могла далі перебувати в атмосфері шпигунства, доносів, страху й недовіри. Вона змушена була емігрувати до Львова. Звідти переїжджає до сина у Відень. Там Русова пише «Теорію і практику дошкільного виховання», яка була видана Празьким Українським Громадським Видавничим Фондом, «Історію педагогіки». У Лейпцигу виходять ще дві її праці: «Географія Європи» і «Географія позаєвропейських країн».

Коли в Подєбрадах (Чехія) була заснована Українська академія, професор Русова дістала туди запрошення. У цей же час у Гаазі відбулися збори Інтернаціональної жіночої ради, куди Українська Жіноча Рада делегувала Софію Федорівну. «Треба тепер, щоб Русова цілу Європу об'їхала й розповіла про ситуацію в Україні»,— говорив з цього приводу Симон Петлюра. І вона несла світові правду про те, що коїться в Україні. Розповідала про голод, винищення селянства, терор проти національно свідомої інтелігенції..

У 1923 році Софія Русова – професор Українського педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова у Празі.

Узагалі ж творчу діяльність Софії Федорівни Русової можна поділити умовно на чотири періоди: I – від кінця XIX століття до 1905 року; II період – 1906 – 1916 роки; III – 1917 – 1921 роки; IV період – 1921-1940 роки.

Перший період пов'язаний з широкою просвітницькою діяльністю Софії Федорівни. Вона формується як літературознавець, історик, публіцист.

Але вже в наступний період своєї діяльності головну увагу Русова приділяє школі й освіті, працює над концепцією дошкільного виховання.

Розглядаючи світовий досвід, Софія Федорівна ставить питання про те, на яких засадах будувати українську школу, якими принципами вона має керуватися.

Протягом 1913 – 1914 років С. Русова друкує низку статей, що згодом лягли в основу книжки «В дитячому садку», яка вийшла в 1919 році.

Третій період діяльності С. Русової припадає на 1917 – 1921 роки. Він охоплює її роботу в Центральній Раді. У цей час Софія Русова працює над практичним здійсненням програм розвитку національної системи освіти, організацією педагогічних видань, зокрема часопису «Вільна українська школа». 1918 року виходить її книжка «Дошкільне виховання», яка й сьогодні не втратила своєї актуальності.

Проаналізувавши багато робіт із педагогічної та психологічної тематики, Русова приходить до висновку, що гармонійну людину можна лише тоді виховати, якщо будуть виконуватися такі умови:

- виховання повинно бути індивідуальним;
- національним;
- відповідати вимогам часу;
- бути вільним від урядових вимог.

Четвертий період діяльності Русової припадає на еміграцію (1921 – 1940 рр.).

Померла С. Русова 5 лютого 1940 року в Празі, проживши довге, тяжке, але щасливе життя, проповідуючи до останніх днів гуманізм, просвітництво, національну ідею шкільного життя.

Вшанування пам'яті

- Похована на Ольшанському цвинтарі у Празі.
- В Олешнянській сільській школі відкрили її світлицю-музей.
- Створений Благодійний фонд ім. С.Русової.
- Створено історико-культурний комплекс «Садиба-музей С.Русової» в с. Олешні, проведено реконструкцію будинку, де народилася, й жила Софія Русова.
- Створено оздоровчий та науково-методичний центр в с. Олешні, на базі садиби Софії Русової, який став осередком виховання та освіти дітей за методикою Софії Русової.

Нагрудний знак

Вшановуючи внесок Русової у розвиток педагогічної науки та її роль у створенні національної системи освіти, 2005 року Міністерство освіти і науки України запровадило нагрудний знак «Софія Русова». Ним нагороджують наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників за значні особисті успіхи у галузі дошкільної та позашкільної освіти.

Праці Софії Русової – це не тільки історія української педагогіки, але й змістовний аналіз специфіки українського дитячого садка й школи.

Від юних літ і до глибокої старості вона була незламно вірною українській ідеї й залишила нам мудрі настанови педагога і вченого.

Найважливіші принципи

педагогічної концепції С.Русової:

- гуманізм;

-
- демократизм;
 - народність;
 - природовідповідність;
 - культуровідповідність;
 - особистісно орієнтований підхід;
 - соціальна обумовленість виховання;
 - загальнолюдські цінності.

Ідея національного виховання в педагогічній спадщині Софії Русової

Центральне місце в багатогранній педагогічній спадщині вченої займає концепція української національної системи освіти і національного виховання, у межах якої отримали своєрідну інтерпретацію найважливіші фундаментальні теоретико-методологічні проблеми — мета, завдання, зміст, методи, принципи, форми освіти, навчання й виховання.

Ідея національного виховання — головна й визначальна в педагогічній концепції С.Русової. У центрі педагогічної концепції вченої перебуває дитина з її природженими задатками, здібностями, можливостями, талантами.

Головне завдання виховання — забезпечення розвитку відзначених чинників, а також національної самосвідомості і загальнолюдської моралі; формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, здатної до свідомого суспільного вибору і збагачення інтелектуального, духовного, економічного, соціально-політичного і культурного потенціалу свого народу.

Концепція рідної української школи

Успішно вирішувати ці завдання покликана **рідна українська школа** — школа рідної мови, гуманна й демократична, у якій уся структура, система, мета й завдання, зміст і методи, принципи і форми, сам дух наповнені ідеєю українства, забезпечення всебічного і гармонійного розвитку дитини.

Система освіти, школа, виховання, за Русовою, повинні здійснюватися, насамперед, згідно з принципом природовідповідності виховання, який передбачає, що виховання повинно ґрунтуватися на науковому розумінні природних і соціальних процесів, узгоджуватися з загальними законами розвитку природи і людини.

Питання морального виховання у творчому доробку Софії Русової

Заслужують на увагу погляди Русової на проблеми розумового, морального, естетичного, трудового, дошкільного, сімейного виховання, підготовки вихователів дитячого садка, вчителя нової української школи та ін.

При розв'язанні проблем розумового виховання вчена була більш схильна до ідеї виховання розуму дитини в процесі природної, активної самостійної діяльності, хоч й не заперечувала й іншої — виховання розуму розвиваючої особистості повинно ґрунтуватися на узагальненому досвіді людства, сконцентрованому в науці, техніці, культурі, мистецтві, практиці.

Розум повинен керувати всією духовною діяльністю людини, а отже необхідне виховання розуму.

Відведення провідної ролі моральному вихованню у здійсненні загальної мети виховання — «витворити... людину в найкращому значенні цього слова», звучить лейтмотивом у багатьох творах С.Русової, виражаючи **гуманістичну спрямованість** її педа-гогічних ідей. Моральне виховання дітей, за її переконанням, може бути ефективним лише тоді, коли воно має цілеспрямований характер і здійснюється планомірно, починаючи з наймолодшого віку дитини, ґрунтуючись на національній основі.

Головними завданнями **морального виховання** вчена вважала розвиток у дітей високих моральних почуттів, вироблення в них шляхом безпосередньої участі в добрих і корисних справах відповідних моральних навичок і моральної поведінки, а також формування моральної свідомості, стійких моральних переконань.

Надзвичайно цікавими і корисними для теорії і практики сучасної школи є пропонувані С.Русовою шляхи і засоби морального виховання. За допомогою виховання вчена пропонувала поступово поширювати коло дитячої любові. Спочатку природжену любов до матері перенести на батька, потім на інших рідних — дідуся, бабусю, брата, сестру та ін., далі на вчителя, товаришів по школі і садку і т. д. Так, поширюючи свою любов все далі й далі, дитина на певному етапі свого розвитку починає відчувати любов до свого народу, своєї нації, врешті до всього людства. Намагання поширити любов до людей усього світу зайвий раз свідчать про гуманні й демократичні прагнення С.Русової.

Софія Русова справедливо вважається класиком вітчизняного **дошкільного виховання**, про що красномовно свідчать її твори «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дитячий сад на національній ґрунті», «Дошкільне виховання», «Нова школа соціального виховання», «Націоналізація дошкільного виховання», «Нові методи дошкільного виховання», «Роль жінки у дошкільному виховання» та інші, а також подвижницька практична діяльність у галузі дошкільного виховання.

"Дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. Так нехай перед нею відкривається чудовий світ у живих фарбах, яскравих і тремтливих звуках, у казці та грі, у власній творчості, в красі, що надихає її серце, в прагненні робити людям добро..."

Василь Сухомлинський